

Prije ulaska u srž rasprave, Lijphardt podastire definicije *pluralnog društva*, dakle onog koje biva na načelu društvenog segmentiranja ili rascjepa, različitih naravi; *demokracije*, kao sustava koji se približava demokratskim idealima; *stabilnosti*, kao »održavanja sistema, javnog reda, legitimnosti i učinkovitosti«. O stabilnosti Lijphardt kaže: »Najznačajnija obilježja stabilnog demokratskog režima su velika vjerojatnost da će ostati demokratskim te niska razina stvarnog i potencijalnog građanskog nasilja« (str. 12).

Ključni elementi pojma »konsocijacijske demokracije su »rascjep na osnovu segmentiranja« inherentan pluralnim društvima, i suradnja/kooperacija političkih elita«. »Drugim riječima, konsocijacijska demokracija razumije segmentirani pluralizam ako se on protegne na sve rascjepe koji nastaju iz segmentiranja u pluralnom društvu te ako je u kombinaciji s demokracijom kroz pristanak« (str. 13).

Lijphardt još na jednom mjestu preciznije određuje karakteristike konsocijacijske demokracije. Prva je »da je na vlasti velika koalicija političkih vođa svih značajnih segmenata određenoga pluralnog društva« (str. 32). Druga je načelo *veta*; treća je načelo proporcionalnosti, te »visok stupanj samostalnosti svakog segmenta u odlučivanju o unutarnjim pitanjima« (str. 32). I sada Lijphardt ističe njezino temeljno obilježje: »Osnovno obilježje konsocijacijske demokracije jest da politički vođe svih značajnih segmenata nekog pluralnog društva suraduju u velikoj koaliciji u upravljanju zemljom« (str. 32).

Lijphardt, nadalje, piše o primjerima europskih konsocijacijskih demokracija, elementima konsocijacije u nekonsocijacijskim demokracijama, modelima demokratskih porredaka, centripetalnoj i centrifugalnoj demokraciji, polukonsocijacijskoj demokraciji i na primjerima Kanade i Izraela, te konsocijacijskoj demokraciji u zemljama Trećeg svijeta.

Autor ove knjige blizak je sistemskoj teoriji, odnosno onoj politologijskoj školi koja političko misli u kontekstu rečene teorije. Knjiga je pravi dobitak u politologijskom promišljanju modernog pojma demokracije, posebice u sredinama insuficijentnim demokratskom tradicijom.

Andelko Milardović

Wolfgang Frühwald, H. Robert Jauß, Reinhart Koselleck, Jürgen Mittelstraß, Burkhard Steinwachs
Geisteswissenschaften heute

Suhrkamp Bd. 973 Frankfurt/M, 1991

Riječ je o spomenici ili završnom izvještaju istraživanja koje je u razdoblju od 1987. do 1990. financirala njemačka Rektor-ska konferencija i Ministarstvo za istraživanja i tehnologiju. Istraživanja je koordiniralo sveučilište u Konstanzu.

Sastavljači objavljenog izvještaja svi su odreda istaknuti njemački znanstvenici. Izvještaj svjedoči o tome s kolikom pažnjom Njemačka prilazi svojim sveučilištima, kako dugoročno i temeljito priprema njihovu transformaciju na temelju istraživačkih uvida u njihov znanstveni pogon i unutrašnju dinamiku njegove transformacije. Suprotno našoj sklonosti za izvanjskim državnim zahtevima u sistem Sveučilišta i organizacije istraživačkog i nastavnog rada, na njima njemački autori slijede dinamiku unutrašnjih, čas vidljivijih čas skrivenijih, promjena koje indiciraju i iniciraju potrebu za organizacijskim poboljšanjima i institucionalnim promjenama.

U izvještaju o kojem je riječ govori se o duhovnim znanostima i njihovu položaju u sistemu znanosti, kao i njihovom mjestu na sveučilištima. Karakteristično je da je istraživanje bilo povjereno sveučilištu u Konstanzu koje je nakon drugog svjetskog rata osnovano po uzoru na američki departmanski sistem. Implantacija američkog sustava u Njemačkoj nije uspjela. Departmani su se ponovo pretvorili u fakultete kao multidisciplinarnu nastavnoistraživačke cjeline koje najbolje korespondiraju s potrebama svoje socijalne okoline jer ni ona nije monodisciplinarna. S multidisciplinarnosti građanskih i državnih institucija korespondiraju fakulteti kao također multidisciplinarna središta obrazovanja i istraživanja. Mittelstraß,

koji je očigledno bio duša projekta u Konstanzu i na kojeg se najčešće pozivaju ostali autori spomenice, sklon je danas usavršavanju Humboldtova modela. Jedinstvo naučavanja i istraživanja koje je propovijedao Humboldt, bilo je dislokacijom istraživačkog rada u izvansveučilišne, industrijske, vojne i druge, državne ali i privatne institute i sveučilišta veoma ugroženo. Danas se ponovno, barem u Njemačkoj, inzistira na tome da sveučilišta ostanu privilegirana mjesta fundamentalnih istraživanja i naučavanja, među ostalim, i stoga što jedino na njima cvatu i duhovne znanosti čija regulativna funkcija ne može biti zanemarena, odnosno bez čije bi regulativne funkcije znanstveno-tehnički napredak bio dezorijentiran s obzirom na humani smisao napretka. Nasuprot većine znanosti koje imaju izrazito aplikativnu funkciju, duhovne znanosti sačuvala su svoj ideal samosvrhovitosti (znanost radi znanosti), i kao takve »služe« kao orijentacijske znanosti. Formula današnjeg neohumboltijanstva glasi: »znanost kao obrazovanje i obrazovanje pomoću znanosti«. U tom sklopu duhovne znanosti nemaju samo kompenzatornu funkciju naknadnog korigiranja negativnih posljedica znanstveno-tehničkog napretka, već je njihova konstitutivna funkcija da neposredno usmjeravaju prema humanom pravcu napretka. Mladi znanstvenici već u toku obrazovanja dobivaju poduku o cjelovitosti ne samo sistema znanja i znanosti nego i o cjelini svijeta života kao složenog obitavališta ljudskog stvora. Njega nije moguće bez ostatka prilagoditi tekovinama znanstvenog uma jer je sâm znanstveni um i cjelina sveg znanja proizvod tog ljudskog stvora.

Najveći dio knjige posvećen je analizi novovjekovne geneze duhovnih znanosti i njihovoj trenutnoj krizi. Kriza se očituje institucionalno kao kriza filozofskog fakulteta i dokumentirana je njegovom redukcijom na semiotiku, semantiku, hermeneutiku, lingvistiku, kao metodičke ali i sadržajne, ostatke nekad sveobuhvatnog duha u Hegelovu smislu te riječi, pa i smislu ranijih prosvjetitelja. Predmet duhovnih znanosti su tekstovi i različite teorije znakovne komunikacije. Prirodne i inženjerske znanosti, a za njima i

društvene znanosti, politologija, sociologija, ekonomija, nalaze jasnu primjenu. Duhovnim znanostima kao tekstualno orijentiranim znanostima, i po tome prošlosti okrenutim znanostima, prijete optužba da su beskorisne. Na kraju se pokazuje da se neprekidnim skraćivanjem vremenskog razmaka između otkrića i njegove aplikacije, naime sinhroniziranjem tih diahronih procesa, odigrava *rastavljanje znanja od njegove geneze*. Čini se da bi duhovne znanosti trebale kompenzatorno održavati taj razmak aktualnog i primjenljivog znanja i njegove geneze otvorenim? Naravno, to zahtijeva drukčiju definiciju duhovnih znanosti, jer ako su one reducirane na teoriju znakovne komunikacije, onda njihov predmet ostaju sve znanosti, a ne samo one nazvane humanističkima, jer su sve znanosti vezane uz svoje simboličke sustave i egzistiraju i tekstualno, a ne samo aparatski i djelatno. Suočen s činjenicom da je u sveučilišnom katalogu njemačke Rektorske konferencije već sada zabilježeno 4000 znanstvenih struka s neizvjesnošću daljnjeg porasta Mittelstrass već uvodno ocrtava problem i sve svoje nedoumice u vezi s položajem duhovnih znanosti u toj nepreglednoj mreži znanosti i nepreglednim tendencijama njihova daljnjeg razvoja.

On konstatira: sustav znanosti u kojem bi našle svoje mjesto i duhovne znanosti, može se danas prihvatiti samo kao regulativna ideja; priča o dvije kulture — prirodnoznanstvenoj i duhovnoznanstvenoj — doводи u pitanje kako legitimirati jedinstvo cjelovite znanstvene kulture kojoj pripadamo; teorija kompenzacije kojom duhovne znanosti stoje u službi humane korekture prirodnih znanosti samo učvršćuje mit o dvije različite kulture; duhovne znanosti svjedoče o svojoj još nepreboljenoj idealističkoj tradiciji; duhovne znanosti odnose se na cjelinu naše znanstvene kulture u smislu tipično znanstvenog odnosa prema cjelini svijeta života.

Na ta pitanja odgovara ova knjiga i svi njeni koautori. Naše zapažanje o ovoj poučnoj knjizi, koja još jedanput posve aktualno budi svijest o problemima naše znanstveno-tehničke kulture koja se tako pregledno razlikuje od ratarskih, stočarskih ili hidrauličkih kultura ranije povijesti, odnosi

se na neeksplicirani pojam znanosti, koji nam danas ipak stoji na raspolaganju. Na-lazimo se u dobu kada radikalno zastarijeva naša literarna civilizacija vezana uz fonetsko pismo. Mijenja se paradigma našeg odnosa prema svijetu u cjelini. U središtu te promjene stoji računalo (computer) kao multimedijski artefakt, kao pribor koji misli. S njim onih 4000 znanstvenih struka u katalogu njemačke Rektorske konferencije nisu više nikakav problem. Znanje nam stoji na raspolaganju u ptičjoj perspektivi, sve se vidi istovremeno! Stoga zaista ohrabruje, nažalost veoma reducirani, prilog Burkhardta Steinwacha koji se zalaže za *medijsku znanost* određujući je, nažalost, skućeno kao duhovno-kulturnu disciplinu.

Čitava studija mogla bi poslužiti kao ishodište novog projekta, a mi bismo željeli da se u dogovoru s Mittelstraßom, s K. Wilkes i Lelasom projekt realizira u Dubrovniku.

Davor Rodin

Recenzija

Dražen Lalić, Anči Leburčić,
Nenad Bulat

Grafiti i subkultura

(Alinea, Zagreb, 1991)

Kroz svaku se marginalnu temu, koliko god naizgled bila nevažna i mala, može ući u srž društvene problematike. Svaka autentična društvena pojava, koliko god bila marginalna s obzirom na glavne društvene tokove i teme, otvara pred nama čitav dijapazon ideja, pitanja, pa i odgovora. Takva je i tema grafiti, kojoj je posvećena knjiga triju mladih splitskih sociologa: Dražena Lalića, Anči Leburčić i Nenada Bulata, pod naslovom *Grafiti i subkultura*. Kao što sugerira sam naslov, grafiti se istražuju kao dio subkulture mladih. Oni, međutim, nisu samo to; po svojoj znakovitosti oni nadilaze subkulturni trend. Oni su doista djelo mladih,

najčešće tinejdžera-srednjoškolaca, ali ako ih ne odbacimo olako kao delinkvenciju i uništavanje gradskih pročelja, iz njih možemo iščitati ponešto od »duha vremena«. Zid je, uostalom, kao ponuđeni medij komunikacije privlačio ljude stoljećima prije našeg vremena; grafiti nisu tek postmoderna pomodna novotarija, premda su u doba sprejeva i betona rasprostranjeniji nego ikada.

Kod grafiti ćemo najčešće uočiti osobine njihovih mladih tvoraca: oni su impulzivni, rijetko promišljeni, buntovni, a bave se temama koje su adolescentima bliske i bitne, a za njihove roditelje već prilično marginalne i potpuno u domeni neobaveznog: glazba, sport, pripadnost skupini prijatelja, avantura, stil. Grafiti su zato izraz sukoba generacija, ali istodobno i simbolički izraz društvenog konflikta koji nadilazi generacijski konflikt. Pa i sam generacijski konflikt simbolizira vječiti društveni konflikt vlasti i buntovništva, komformizma i individualnosti, reda i anarhije. Grafiti su način da mladi izraze svoje želje, stajališta, poruke.

Prema količini društvene moći koju posjeduju, mladi su u svim suvremenim gerontokratskim društvima marginalci. Diskrepancija između njihove stvarne tjelesne, pa i duhovne moći, i društvene nemoći sili ih da se izraze, uz ostale, i na ovaj poluzabranjeni način. Drugi im društveno etablirani, ali i kontrolirani kanali javnog komuniciranja nisu dostupni. Grafiti su buntovni već po svojoj formi. Šaranje po zidovima koje starija generacija u pravilu ne odobrava, prekršaj je koji se i zakonski kažnjava. Sadržaj grafiti najčešće izaziva novo negodovanje — nasilje, droga, seks ili nerazumljivi strani nazivi »galamdžijskih« rock, punk, heavy-metal i ostalih skupina, potvrda su za tezu o »iskvarenoj« mladeži. Ipak, teza o iskvarenoj i delinkventnoj mladeži sasvim je plitkoumno nepristajanje na bilo kakav spoznajni napor kada je riječ o društvu i njegovim problemima. Grafiti doista jesu provokacija i otvorena demonstracija neslaganja s vrijednostima dominantne kulture — primjerice s redom i čistoćom. Ali grafiti su i osjetljiv barometar društvene klime i registrator problema — jedan od rijetkih istinski slobodnih i necenzuriranih. Da nije tako, i da su oni